

Kartuizerinnenstraat 4, Brugge. Stabiliteitswerken kelder beschermd monument.

Resultaten archeologische prospectie zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek)

Deel 3: Programma van Maatregelen

Opdrachtgever: Stad Brugge

Burg 12, 8000 Brugge

Uitvoerder: Raakvlak cel Stadsarcheologie

Komvest 45

8000 Brugge

T +32 [0]50 32 45 67

E stadsarcheologie@brugge.be

© Raakvlak, cel Stadsarcheologie, april-mei 2023

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Raakvlak, cel Stadsarcheologie

Inhoudstabel:

1. Inleiding
2. Gemotiveerd advies over het al dan niet moeten nemen van maatregelen
3. Deel 3: programma van maatregelen
4. Bijlagen

1. Inleiding

Deze archeologienota kadert in een geplande omgevingsvergunningsaanvraag met adres Kartuizerinnenstraat 4 te Brugge. Het plangebied bevat delen van een beschermd monument, het voormalig Kartuizerinnenklooster dat teruggaat tot de 16de eeuw ([erfgoedobjecten/29371](#)).

De bouwheer werkt reeds enkele jaren aan dit plangebied met huidige functie als politiecommissariaat District Centrum Brugge. Tijdens de lopende restauratie van de gevels zijn stabiliteitsproblemen aan het licht gekomen. De focus van voorliggende OMV ligt integraal op deze stabiliteitsproblematiek. Hierbij zijn meerdere bodemingrepen gepland die een impact kunnen hebben op het potentieel aanwezige archeologisch bodemarchief. Het ontwerp is van de hand van de cluster Facilitair beheer van de Stad Brugge.

Het projectgebied bevindt zich in een vastgestelde archeologische zone, de historische stadskern van Brugge. Aangezien de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300m² of meer bedraagt, is een archeologisch vooronderzoek verplicht volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 2015. Op deze basis wordt een archeologienota zonder ingreep in de bodem opgesteld.

Raakvlak, cel Stadsarcheologie werd aangesteld om deze archeologienota door middel van een bureauonderzoek op te maken.

2. Gemotiveerd advies over het al dan niet moeten nemen van maatregelen

In de bureaustudie zijn verscheidene bronnen zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, de topografie, de geomorfologie, het bodemgebruik, de vegetatie en de historische ingrepen op het plangebied bekeken. Op basis van al deze data is een impactanalyse opgesteld van de geplande werken op het potentieel archeologisch bodemarchief.

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare archivalische en cartografische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden. Het plangebied bevindt zich langs de Kartuizerinnenstraat 4, in de oudste historische kern van Brugge nabij onder meer de Burg, het Belfort en de Dijver. Aanpalende straten komen voor in geschreven bronnen vanaf de 13de eeuw. Op basis van archeologische interventies en historische data ontstond de hypothese dat het gebied ten zuiden van de Oude Burg, waaronder het plangebied, bij de bedding van de Dijver hoorde en zeker niet bewoond werd voor de 13de eeuw.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via archivalische en cartografische bronnen. Uit deze documenten blijkt dat het plangebied oorspronkelijk werd doorsneden door een deel van het wegtracé van de Sheer Gillis Dopstraat. Op basis van de Zestendelen en huisonderzoek hebben we een vrij goed zicht op de toenmalige percellering alsook de namen en eigenaars van de percelen/huizen binnen het plangebied.

Het plangebied ondergaat enkele veranderingen met de komst van de Kartuizerinnen op het einde van de 16de eeuw. De zusters kopen vanaf 1575 meerdere huizen en percelen aan de Oude Burg, de Korte Merceniersstraat, de Sheer Gillis Dopstraat en het Winterstraatje met de bedoeling een groter terrein te verwerven en bouwrijp te maken om er hun klooster te bouwen. Hierbij wordt in 1591 een deel van de Sheer Gillis Dopstraat geïncorporeerd in hun domein. Aan de hand van het plan van landmeter J.L. Lammeire (1784), opgemaakt bij de opheffing van de orde, hebben we een duidelijk zicht op het gebouwenbestand van het Kartuizerinnenklooster. De kelders bevinden zich onder "grote zale" en "capittel". De binnentuin wordt gebruikt als begraafplaats.

Voor de 19de-eeuwse situatie zijn er veel cartografische bronnen voorhanden. Op alle beschikbare kadasterkaarten is te zien dat het plangebied geen grondige wijzingen ondergaat. Historisch is geweten dat de Congregatie van de Zusters van Liefde van Lovendegem de gebouwen betrekken vanaf 1842 tot 1892. Ze vormen het klooster om tot een tehuis voor oude vrouwen en ongeneeslijk zieken. Verschillende panden werden later verkocht aan de Gilde der Ambachten (huidige CM). In 1893 werden er de burelen van de toenmalige Commissie voor Burgerlijke Godhuizen en het Bureel van Weldadigheid ingericht, die later evolueerden tot het OCMW.

Sinds 2010 worden de gebouwen gebruikt door het District Centrum van de Lokale Politie van Brugge. Hiervoor werden verschillende restauratie en herstellingswerken uitgevoerd.

Op de bodemkaart wordt het terrein weergegeven als 'bebouwd OB'. Louter op basis van het bureauonderzoek kan niet gesteld worden dat de bodemopbouw niet meer intact is. Op basis van de beschikbare archeologische voorkennis is duidelijk dat het terrein oorspronkelijk deel uitmaakte van de bedding van de Dijver en pas eind 12de/begin 13de eeuw bouwrijp gemaakt werd. Bouwhistorisch onderzoek van Dirk van Eenoooghe toont aan dat de Reievleugel mogelijk teruggaat op een een vroeg 13de-eeuwse woning:

"Het oorspronkelijke huis bleef waarschijnlijk enkel in grondplan bewaard, maar muurfragmenten op de gelijkvloerse en eerste verdieping behoren toch nog tot deze bouwfase. Het gebouw beantwoordt niet aan één van de gekende types van woonhuizen uit deze periode, maar lijkt eerder aan ter sluiten bij de typologie van de middeleeuwse woontorens. Het grondplan bestaat uit twee zalen, respectievelijk binnenwerks 10m op 5m80, en 11m60 op 9m10 groot, en met elkaar verbonden door een zeshoekige traptoren. Deze laatste werd grotendeels herbouwd in de 15de/vroege 16de eeuw (baksteen 20 x 5 cm)."

Vanaf de komst van de Kartuizerinnen in de 16de eeuw, hebben we erg veel archivalische en cartografische bronnen over het plangebied. Hoewel er geen specifieke gegevens over de kelders gevonden zijn, lijken deze met uitzondering van het toevoegen van 16de/17de eeuwse bogen en gewelven, grotendeels ongewijzigd. De huidige bevloering is het resultaat van meerdere eeuwen gebruik, aanpassingen en herstellingen.

De voorziene werken hebben een impact op de bodem. In de huidige omgevingsvergunningsaanvraag gaat het om volgende werkzaamheden:

- Eerst wordt de bestaande vloerafwerking bestaande uit Brugse moefen, natuurstenen elementen (sommige gerecupereerd van elders), kasseien en bastenen zorgvuldig uitgenomen. De slechte delen worden direct verwijderd van de werf. De te recupereren materialen worden zorgvuldig gestockeerd in de kelder voor opkuis en terugplaatsing.
 - Vervolgens wordt de grond uitgegraven tot op een diepte -2.50. Dit is een gemiddelde uitgraving van 60 cm (de bestaande vloerpasssen van de kelder zijn zeer variabel).
 - Na uitgraving en afvoeren van de grond wordt de nieuwe betonplaat (dikte 30cm) uitgevoerd op een laag van zuiverheidsbeton (10cm). De nieuwe betonplaat zal via vertanding en chemische verankering in de bestaande muren worden verankerd. De uitvoering der werken zal gebeuren aan de hand van de uitvoeringsplannen van de ir. stabiliteit.
 - Na het plaatsen van de betonvloer wordt de vloer teruggeplaatst met de gerecupereerde materialen en aangevuld met Brugse moefen. In overleg met de consulent onroerend erfgoed werd bepaald dat de natuursteenelementen (incl. molensteen) terug in de zone van waar ze komen zullen worden geplaatst. Het geheel zal worden opgevoegd met een bastaardmortel.
- ➔ In de praktijk wordt een zone met een footprint van zo'n 225m² gemiddeld 60cm, inclusief buffer tot 75cm, afgegraven.

Louter op basis van deze bureaustudie kan niet met zekerheid gesteld worden dat de bodemopbouw onder de bevloering niet meer intact is. Het potentieel op het aantreffen van een archeologisch bodemarchief en tot kennisvermeerdering voor wat betreft de oudste historische periodes en de interactie tussen menselijk ingrijpen en het natuurlijke landschap (Dijver) kan als matig ingeschat worden. Er wordt verder terreinonderzoek geadviseerd .

"De werfzone is toegankelijk via de opening aan de trap. Om alles praktisch-logistiek mogelijk te maken, wordt de bestaande trap verwijderd. Aan zuidwestelijke zijde wordt het bestaande metselwerk lokaal verwijderd. In de praktijk wordt een rechthoekige put van 1m25 op 3m afgegraven tot op 250cm onder het niveau van de binnenkoer (=zelfde niveau uitgraving kelders) die dienst zal doen als tijdelijke bouwput. De wanden worden veiligheidshalve voorzien van beschoeiing. Lokaal in deze put komt een dieper ingeplante (met contouren 1x1x1m) pompput. Hiervoor wordt tot op 350cm onder de 0-pas uitgegraven."

Strikt genomen is er een potentieel op kenniswinst over de aanwezigheid van een mogelijk kerkhof van de Kartuizerinnen in de zone van de binnenkoer. Voor wat betreft de aanleg van de bouwput kunnen we stellen dat deze in oppervlakte vooreerst erg beperkt is, zo'n 4m². Verder is

het aannemelijk dat die grotendeels zal samenvallen met de insteek/funderingssleuf van het bestaande gebouw én van de bestaande toegangstrap, zodat de kans op het aantreffen op een bewaard bodemarchief zeer gering is. De inzet van beschoeiing in de bouwput maakt een degelijke profielregistratie verder weinig haalbaar. Omwille van voorgaande argumentatie wordt voor dit deel van de geplande werken geen verder onderzoek geadviseerd.

DEEL 3 : Programma van maatregelen

Administratieve gegevens

Initiatiefnemer en zakelijkrechthouder: Stad Brugge, Burg 12, B-8000 Brugge

Erkend archeoloog: : Frederik Roelens

Locatie/vindplaats: West-Vlaanderen, B-8000 Brugge, Kartuizerinnenstraat 4

Bounding box MultiPolygon (((70126.96632688539102674 211325.68179886689176783, 70114.47159355186158791 211337.24133854504907504, 70095.96704639255767688 211354.50760738993994892, 70102.19256911989941727 211361.1481649657653179, 70098.19512821077660192 211364.65957822336349636, 70119.14346608980849851 211386.56358845089562237, 70131.14398029450967442 211373.91867803415516391, 70135.39808749152871314 211376.96044659474864602, 70155.53819961300177965 211351.30473977630026639, 70144.87835718865972012 211340.09879886705311947, 70126.96632688539102674 211325.68179886689176783)))

Kadaster: Brugge, afdeling 3, sectie C, perceelsnummer 154H (figuur 1)

Naam site: Kartuizerinnenstraat Brugge; code: BR23KA

3.2. Aanleiding van het vooronderzoek

Zie hiervoor DEEL 2: Verslag van resultaten bureauonderzoek

3.3. Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

Zie hiervoor Deel 2: Verslag van resultaten bureauonderzoek

3.4. Maatregelen

Voor dit bijkomend onderzoek wordt niet geopteerd voor aanvullend vooronderzoek zonder ingreep in de bodem, i.c. geofysisch onderzoek, metaaldetectie, landschappelijk booronderzoek of archeologisch booronderzoek. Een veldkartering op dit terrein is niet zinvol. Het terrein is momenteel grotendeels verhard. Het uitvoeren van een geofysisch onderzoek is evenmin nuttig, aangezien enkel (grootschalige of lineaire) grondsporen onder specifieke omstandigheden bij een dergelijk onderzoek worden vastgesteld. Geofysisch onderzoek biedt geen enkel potentieel voor archeologische kenniswinst binnen het plangebied. Op basis van de inspectieputten die gemaakt werden door de aannemer is duidelijk dat er een archeologisch bodemarchief en dus potentieel op kenniswinst aanwezig is (zie Deel 2: VvR):

- in kelder 3 bevindt zich een ouder vloerniveau (of een gewelf?) onder de huidige bevoering;
- in de ZW-hoek van kelder 2 is er een duidelijk bouwnaad tussen de huidige Reiegevel en het 13de-eeuwse metselwerk: relevante bouwhistorische informatie;
- in de inspectieput tussen kelder 2 en 1 bevinden zich diverse organische pakketten onder de huidige bevoering;

Een bijkomend archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem is een onnodige tussenstap. Idealiter wordt er onmiddellijk overgegaan tot een archeologische opgraving.

3.5. Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Doel van de archeologische opgraving is een archeologische inventarisatie, registratie en fysiek onderzoek van eventueel aanwezige archeologische sporen en structuren. Bij het uitvoeren en uitwerken van de archeologische opgraving moeten minstens volgende vragen beantwoord worden.

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen het bestaande gebouwenbestand en het aanwezig archeologisch erfgoed?
- Zijn er oudere vloerniveaus aanwezig? Zo, ja, hoeveel? Hoe zijn deze opgebouwd?
- Welke tegelformaten worden teruggevonden? Eventuele decoratieve patronen?
- Zijn er andere bouwsporen of archeologische sporen en structuren aanwezig?
- Uit welke periode dateren de vondsten?
- Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Sluiten de sporen aan bij de resultaten van onderzoek in de omgeving en de data van de CAI en de huidige stand van zaken zoals gesynthetiseerd in Hillewaert et al (2019)?

Het onderzoeksdoel is geslaagd als na het onderzoek op bovenstaande vragen een antwoord kan geformuleerd worden.

3.6 Afbakening

Voor alle kelders binnen het plangebied wordt een archeologische werfbegeleiding aanbevolen, in totaal circa 225m². Zie gele polygonen op figuur 2.

3.7 Onderzoeksstrategie, -methode en -technieken

Voor de graafwerken in functie van het verbeteren van de stabiliteitsproblematiek wordt, omwille van voorgaande argumentatie, een archeologische opgraving als meest geschikte onderzoeksmethode naar voor geschoven. Archeologisch onderzoek dient na het verkrijgen van de omgevingsvergunning en net voor de geplande werkzaamheden uitgevoerd te worden.

Het onderzoek kan pas van start gaan als de keldervolumes helemaal leeg staan. De archeologische opgraving wordt in functie van de stabiliteitsproblematiek gefaseerd uitgevoerd. Na het opgraven van elke kelder wordt er eerst beton gegoten in de respectievelijke ruimte, vooraleer de volgende ruimte onderzocht wordt. De verschillende kelders kunnen nooit gelijktijdig uitgediept worden!

Op vandaag (juni 2023) bevindt de watertafel zich op zo'n 40cm onder de huidige bevoering. Er wordt geen filterbemaling voorzien, water wordt wel weggepompt via de nieuw te realiseren pompput.

Momenteel ziet de planning er als volgt uit:

I. opgraving kelder 3

In eerste instantie wordt de huidige bevoering in kelder 3 manueel verwijderd en wordt er verdiept tot op de oudere vloer of mogelijk gewelf. Aansluitend wordt deze structu(u)r(en) geregistreerd volgens de regels van de kunst:

"Eventuele muren worden in opstand bewaard tot de ruimte volledig geregistreerd is. Vloeren worden in detail gedocumenteerd in functie van gebruikssporen en resten van er op of in gebouwde constructies (binnenmuren, doorgangen, negatieve sporen, ...). Vloeren worden minstens in hun geheel gefotografeerd.

Bij een vloer met een bepaald patroon worden detailfoto's genomen met schaallat. Een vloer met decoratieve tegels dient in detail te worden ingetekend en gefotografeerd. Deze tegels (ook de niet-decoratieve wanneer ze deel uitmaken van de decoratieve vloer) moeten gerecupereerd worden en krijgen een nummer dat op het detailplan wordt aangeduid. Bij de recuperatie van de tegels worden de nodige conservatiemaatregelen in acht genomen."

Pas na registratie wordt er machinaal verdiept en worden eventuele bijkomende vlakken aangelegd en/of wordt er aangelegd tot op de verstoringsdiepte.

II. Opgraving kelder 1

In tweede instantie wordt de kelder nabij de trappenhal opgegraven. In deze zone wordt de bestaande verharding machinaal verwijderd -er zijn hier geen te recupereren vloerdelen-, waarna op aangeven van de veldwerkleider verdiept wordt tot op het eerste archeologisch niveau of tot op maximale verstoringsdiepte.

III. Opgraving kelder 2

Als laatste wordt de grootste kelder, kelder 2, opgegraven. Hier worden in eerste instantie alle te recupereren vloerdelen manueel verwijderd door de aannemer. De resterende vloerdelen worden machinaal afgegraven. Op aangeven van de veldwerkleider wordt verdiept tot op het eerste archeologisch niveau of tot op maximale verstoringsdiepte. Aangezien de bestaande bepleistering boven de vloerpas niet verwijderd wordt, is het zeker zinvol om in deze kelder de nodige bouwhistorische registraties te doen, cfr. inspectieput in de ZW-hoek.

3.8. Personeelsvereisten

Een team van drie archeologen lijkt voldoende om dit onderzoek uit te voeren. Hierbij dient de veldwerkleider over aantoonbare ervaring (min. 5 door OE goedgekeurde rapportages) te beschikken inzake archeologisch onderzoek in stedelijke context met een complexe verticale strategie en bij voorkeur met ervaring in de Brugse binnenstad.

Een ervaren aardkundige (type 1) staat het team bij zowel bij de bodembeschrijving, staalname en selectie voor verder NWO in functie van het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

De overige personeelsvereisten zijn conform de Code van Goede praktijk.

Aansluitend dienen de erfgoedconsulenten van dienst Monumentenzorg van Stad Brugge op de hoogte gebracht te worden van de start van de werkzaamheden

3.9. Criteria niet uitvoering

Het onderzoek kan niet plaatsvinden als er niet voldoende maatregelen zijn getroffen met betrekking tot veiligheid.

3.10. Risicofactoren

De risicofactoren zijn dezelfde als hierboven vermeld bij de criteria tot niet uitvoering.

3.11. Termijnen

Terreinwerk: 8 werkdagen x 2 archeologen

Verwerking en rapportage: 1/1 verhouding met het aantal gepresteerde terreindagen

3.12. Kostenraming

Veldwerk: 1060 euro/ dag, optioneel fysisch antropoloog: +550 euro/dag

Assessment: 550 euro/dag

Verwerking: 480 euro/dag

Rapportering: 550 euro/dag

Conservatie: 1500 euro

Natuurwetenschappelijk Onderzoek (NWO): 1500 euro (exclusief eventuele inhumaties!)

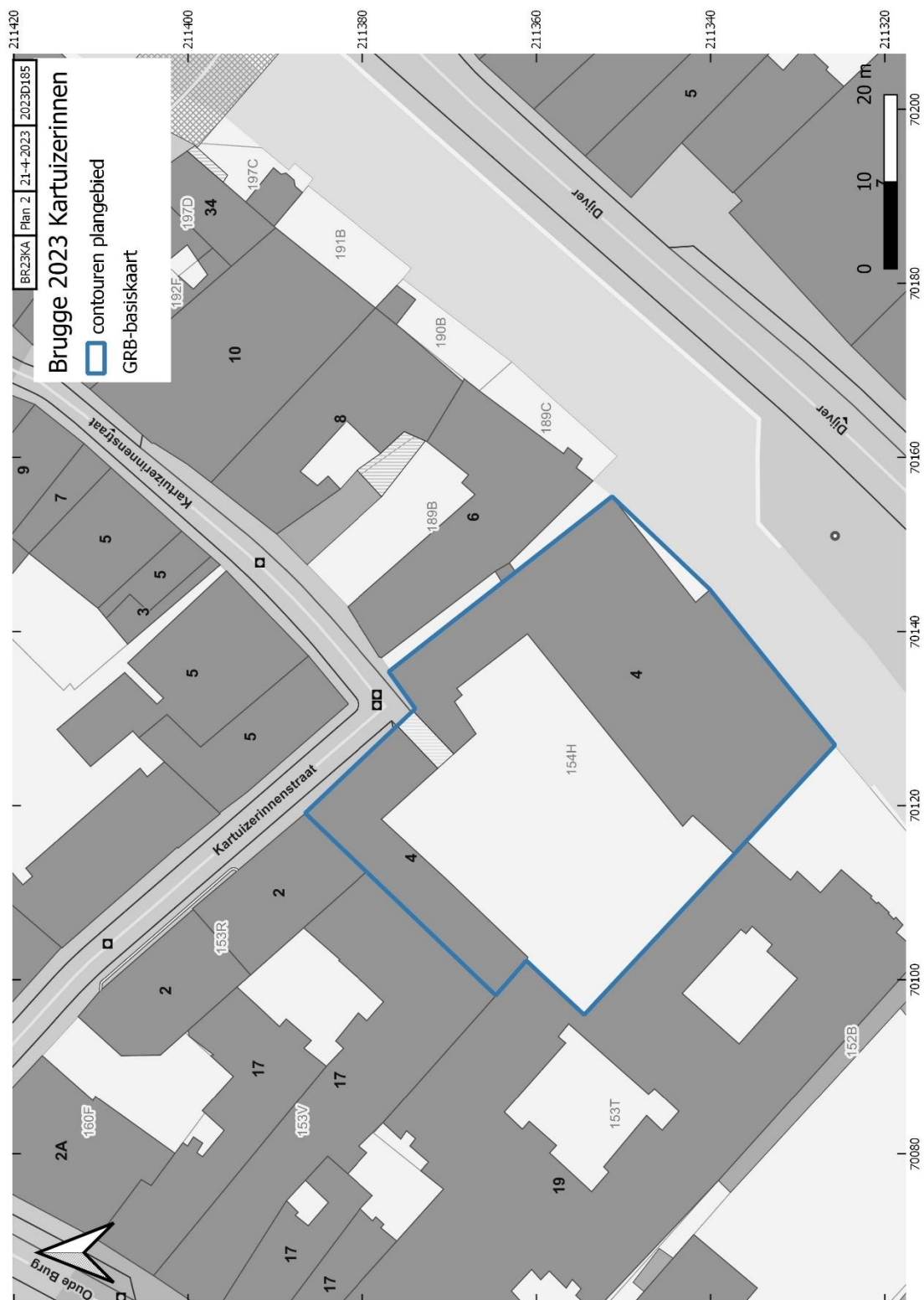
3.13. Vondsten

Conservatie en overdracht van het archeologisch ensemble gebeurt na afloop van het (voor)onderzoek met ingreep in de bodem conform aan de artikels 5.2.1, 5.2.2 en 5.2.3 van het Onroerend Erfgoeddecreet. Bij de start van het vooronderzoek worden door de erkende

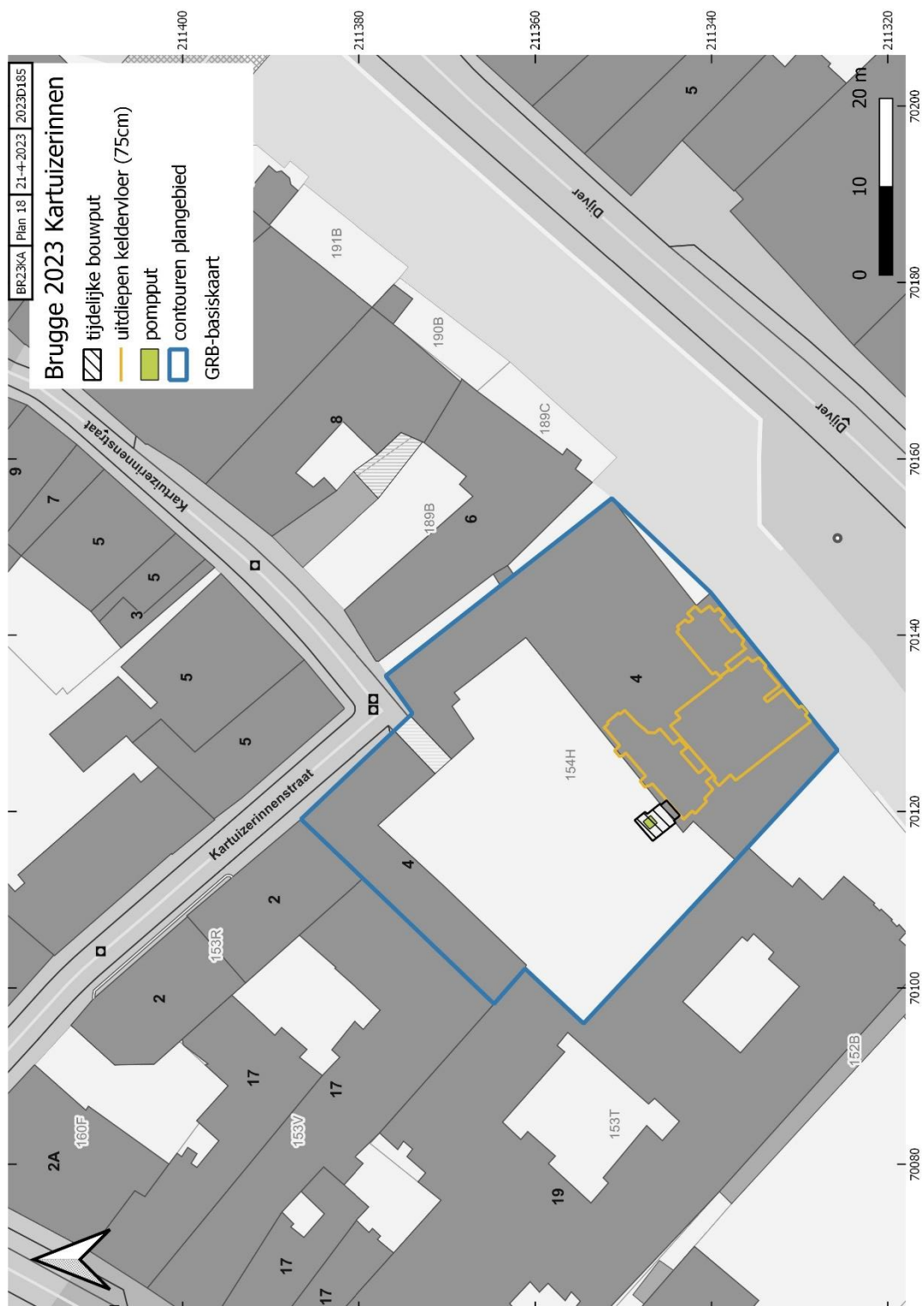
archeoloog en de initiatiefnemer duidelijke afspraken gemaakt met betrekking tot de overdracht van het archeologisch ensemble bij de eigenaar en het erkende onroerend erfgoeddepot of andere bewaarder van het archeologisch ensemble. Na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van de eindrapportage vindt de overdracht van de vondsten plaats.

3.14. Criteria wanneer afgeweken wordt van de voorziene onderzoeksmethode

We voorzien momenteel geen afwijkingen t.o.v. de Code Goede Praktijk.

Figuur 1/Plan 2: het plangebied (blauwe polyline) op het GRB

Figuur 2/Plan 18: syntheseplan met aanduiding van de geplande bodemingrepen. De keldernummering loopt van onder naar boven.

4. Bijlage

Lijst figuren

- Figuur 1/Plan 2: aanduiding van het plangebied t.o.v. het GRB
- Figuur 2/Plan 4: syntheseplan met aanduiding van de geplande bodemingrepen t.o.v. de huidige toestand